

De naleving van de alcoholleeftijdsgrens door verkopers in horecagelegenheden, supermarkten, slijterijen, cafetaria's en sportkantines in 2017

Het resultaat van 2.181 aankopen door mysteryshoppers van 17 jaar in 61 Nederlandse gemeenten

Auteurs: ir. W.E. van Dalen (STAP), Dr. J.J. van Hoof (UT) en S.B. van Ginneken (STAP)

Juli 2018

1. Inleiding

In 2006 heeft de Universiteit Twente, in samenwerking met STAP, de methode van mysteryshoppen ontwikkeld die specifiek gericht is op het vaststellen van naleving van de geldende wettelijke leeftijdsgrens voor alcoholverkoop. Sindsdien zijn ruim 50 duizend mysteryshop bezoeken afgelegd door STAP en de Universiteit Twente. De resultaten van de ruim 5.800 aankoopogingen die van 2013 tot en met 2015 in opdracht van 133 gemeenten zijn uitgevoerd zijn in 2015 neergelegd in een factsheetⁱ.

In deze factsheet zijn de nalevingscijfers van 2.181 aankoopogingen in 2017 weergegeven, ingedeeld per type verstrekkingpunt. Regio's of gemeenten waren opdrachtgever van deze onderzoeken en zij bepaalden het aantal en de typen verkooppunten die bezocht dienden te worden door de mysteryshoppers. Sommige opdrachtgevers kozen voor alle typen verkooppunten, sommigen voor alleen de winkels en weer anderen wilden dat specifieke locaties werden bezocht, veelal locaties waar veel jongeren hun drank kopen. Verkooppunten waarbij niet aannemelijk is dat er jongeren komen om alcohol te bestellen, bijvoorbeeld bejaardensociëteiten, zijn niet bezocht.

In deze factsheet wordt ook aangegeven hoe vaak de verstrekkers bij het vaststellen van de leeftijd interventies hebben toegepast (onder meer vragen naar ID). De uitslagen voor de supermarkten zijn bovendien ingedeeld naar de keten waartoe de supermarkt behoort en bij slijterijen naar het type slijterij (ketenslijterij, borrelshop of zelfstandige slijterij). Ook wordt aandacht besteed aan het effect van schenktijden voor sportkantines op de naleving. Tot slot wordt een vergelijking gemaakt met de nalevingscijfers uit de periode 2013-2015 en uit 2016.

2. Gehanteerd protocol

Bij alle mysteryshop onderzoeken is door STAP en de Universiteit Twente eenzelfde protocol gehanteerd. Een getrainde mysteryshopper van 17 jaar met een uiterlijk passend bij zijn of haar leeftijd, bezoekt een verkooppunt en probeert daar alcoholhoudende drank te kopen. Typen verkooppunten zijn: supermarkten, slijterijen en cafetaria's (verkooppunten voor alcoholgebruik thuis of elders) en horecagelegenheden en sportkantines (verkooppunten voor alcoholgebruik ter plekke). De mysteryshoppers in de horecagelegenheden en sportkantines werden vergezeld door een tweede jongere van 18 jaar.

Tijdens de aankoopoging observeert de mysteryshopper kenmerken van het verkooppunt en van de verkoper en de verkoophandelingen. Afhankelijk van de specifieke onderzoeksvraag wordt er na het bezoek door de mysteryshoppers een digitale vragenlijst ingevuld waarop alle observaties van de verkoop worden genoteerd.

3. Aantal bezoeken en aankoopogingen in 2017

In 2017 hebben de Universiteit Twente en STAP in opdracht van regio's en gemeenten verspreid over Nederland, in totaal 2.181 betrouwbare aankoopogingen gedaan in horecagelegenheden, supermarkten, slijterijen, cafetaria's en sportkantines. De aankoopogingen in avondwinkels, thuisbezorgkanalen, jongerencentra, evenementen en bij verkooppunten die niet meer bleken te bestaan, die gesloten waren, waar de mysteryshopper al door de portier werd tegengehouden of die op het bezoektijdstip geen alcohol mochten schenken zijn in deze factsheet niet opgenomen. Op deze laatste categorie verkooppunten zal in paragraaf 10 nader worden ingegaan.

De aankoopogingen zijn gedaan in 864 horecagelegenheden, 476 supermarkten, 266 slijterijen, 298 cafetaria's en 277 sportkantines in 61 gemeenten.

Tabel 1: Aankoopogingen in 2017

<i>Type verkooppunt</i>	<i>Aankoopogingen</i>
Horecagelegenheden	864
Supermarkten	476
Slijterijen	266
Cafetaria's	298
Sportkantines	277
Totaal	2.181

4. Nalevingspercentages per type verkooppunt in 2017

In de tabel 2 zijn de resultaten weergegeven van de naleving van de alcoholleeftijdsgrens in 2017 uitgevoerd door 17-jarige mysteryshoppers.

In totaal zijn in 2017 door mysteryshoppers 2.181 aankoopogingen gedaan in de meest voorkomende verkooppunten. In 42,3% van deze gevallen werd *geen* alcohol verkocht en is de wet dus correct nageleefd. De gemiddelde correcte naleving in 2017 was het hoogst in supermarkten (60,5%) en slijterijen (53,8%), cafetaria's en sportkantines scoorden opvallend minder (naleving respectievelijk 29,9% en 30,0%). In horecagelegenheden bedroeg de naleving gemiddeld 36,0% in 2017.

Tabel 2: Naleving alcoholleeftijdsgrens in 2017

<i>Type verkooppunt</i>	<i>Juiste naleving</i>
Horecagelegenheden	36,0%
Supermarkten	60,5%
Slijterijen	53,8%
Cafetaria's	29,9%
Sportkantines	30,0%
Gemiddeld	42,3%

5. Toegepaste interventies

De Drank- en Horecawet schrijft voor dat verkopers middels het ID van de koper de leeftijd dienen vast te stellen. In de wet is tevens gespecificeerd welke identiteitsbewijzen mogen worden gebruikt. Verkopers passen in de praktijk echter andere interventies toe, zoals vragen naar de leeftijd van de koper (eventueel gecombineerd met het vragen naar het ID).

In totaal is er bij 56,5% van de aankoopogingen door de verkoper een interventie toegepast (zie tabel 3). Het vaakst is een interventie toegepast bij supermarkten en in sportkantines werd het minst vaak een interventie toegepast.

Zoals eerder vermeld ligt het percentage juiste naleving gemiddeld op 42,3%. Dit terwijl het percentage toegepaste interventies 56,5% bedraagt. Dit betekent dat het toepassen van een interventie niet altijd betekent dat de verkoopleeftijd voor alcohol goed wordt nageleefd. In het mysteryshop protocol is opgenomen dat de minderjarige kopers een foute leeftijd vermelden indien daar om gevraagd wordt door verkopers (namelijk 18 i.p.v. 17, in lijn met hoe jongeren dit in de dagelijkse praktijk ook doen). Maar wat ook regelmatig gebeurt is dat na controle van een ID van een minderjarige de alcoholhoudende drank tóch wordt meegegeven. Dat kan zijn omdat de verkoper de ID verkeerd uitleest of omdat de verkoper de drank tóch meegeeft, alhoewel inmiddels duidelijk is dat de koper onder de 18 jaar is.

Tabel 3: Interventies per type verkooppunt

Type verkooppunt	Vraag naar leeftijd	Controle van ID	ID+Leeftijd	Geen interventie
Horecagelegenheden	3,7%	36,2%	9,5%	50,6%
Supermarkten	0,4%	68,9%	5,0%	25,6%
Slijterijen	1,9%	59,0%	7,5%	31,6%
Cafetaria's	7,0%	37,6%	8,1%	47,3%
Sportkantines	5,1%	28,2%	7,6%	59,2%
Totaal	3,4%	45,3%	7,8%	43,5%

6. De naleving van de leeftijdsgrens per supermarktketen

Zoals uit tabel 2 blijkt leven supermarkten de wettelijke leeftijdsgrens relatief het beste na met een gemiddelde naleving van 60,5%. In tabel 4 zijn de resultaten per keten vermeld.

Van op één na alle aankoopogingen bij supermarkten is de keten bekend. Alle ketens met meer dan 10 bezoeken zijn in tabel 4 vermeld. Aldi heeft de hoogste naleving (78,9%). Na Aldi volgen 3 ketens met nalevingspercentages tussen de 70% en 75%: Albert Heijn (74,6%), Deen (72,4%) en Jumbo (71,9%).

Tabel 4: Naleving leeftijdsgrens per supermarktketen, alfabetisch geordend

<i>Supermarktketen</i>	<i>Aankoopogingen absolute aantallen*</i>	<i>Juiste naleving absolute aantallen</i>	<i>Juiste naleving in %</i>
Albert Heijn	63	47	74,6%
Aldi	38	30	78,9%
COOP	21	12	57,1%
DEEN	29	21	72,4%
Dekamarkt	20	12	60,0%
Dirk v.d. Broek	13	6	46,2%
Jumbo	57	41	71,9%
Lidl	43	25	58,1%
Nettorama	10	3	30,0%
Plus	19	9	47,4%
Poiesz	53	29	54,7%
Spar	50	24	48,0%
Vomar	16	9	56,3%
Overig	43	20	62,5%

* Bij absolute getallen lager dan 20 zijn de nalevingspercentages statistisch gezien indicatief.

7. De toegepaste interventies per supermarktketen

In tabel 3 is al vermeld dat in supermarkten in 0,4% van de aankoopogingen naar de leeftijd van de koper werd gevraagd, in 68,9% van de gevallen naar het ID, in 5,0% van de gevallen naar het ID én naar de leeftijd en dat in 25,6% van de gevallen niets aan de koper gevraagd werd. In tabel 5 zijn de toegepaste interventies per supermarktketen vermeld.

Tabel 5: Interventies per supermarktketen, alfabetisch geordend

<i>Supermarktketen</i>	<i>Vraag naar leeftijd</i>	<i>Controle van ID</i>	<i>ID+Leeftijd</i>	<i>Geen interventie</i>
Albert Heijn	0,0%	85,7%	4,8%	9,5%
Aldi	0,0%	76,3%	7,9%	15,8%
COOP	0,0%	76,2%	9,5%	14,3%
DEEN	0,0%	86,2%	0,0%	13,8%
Dekamarkt	0,0%	85,0%	15,0%	0,0%
Dirk v.d. Broek	0,0%	38,5%	15,4%	46,2%
Jumbo	0,0%	71,9%	5,3%	22,8%
Lidl	0,0%	69,8%	2,3%	27,9%
Nettorama	0,0%	20,0%	20,0%	60,0%
Plus	5,3%	57,9%	0,0%	36,8%
Poiesz	0,0%	64,2%	1,9%	34,0%
Spar	0,0%	62,0%	2,0%	36,0%
Vomar	0,0%	62,5%	12,5%	25,0%
Overig	2,3%	53,5%	2,3%	41,9%

Uit bovenstaande tabel blijkt dat bij de Nettorama in 60,0% van de aankoopogingen geen enkele interventie is toegepast. Het is ook de keten die de Drink- en Horecawet op het punt van de alcoholleeftijdsgrens het slechtst naleeft. Verder blijkt uit deze tabel dat het alleen vragen naar de leeftijd inmiddels bij de meeste supermarktketens niet meer gebeurt. Alleen bij Plus en enkele overige supermarkten doen sommige verkopers dat nog.

8. De naleving van de leeftijdsgrens per type slijterij

Uit tabel 2 blijkt dat de naleving van de leeftijdsgrens door slijterijen in 2017 53,8% is. Het zijn cijfers op basis van 266 aankoopogingen door mysteryshoppers van 17 jaar.

Tabel 6: Naleving leeftijdsgrens door slijterijketens, borrelshops en zelfstandige slijterijen

<i>Type slijterij</i>	<i>Aankoopogingen absolute aantallen</i>	<i>Juiste naleving absolute aantallen</i>	<i>Juiste naleving in %</i>
Gall & Gall	54	43	79,6%
Mitra	27	10	37,0%
Borrelshops	112	66	58,9%
Zelfstandige slijterijen	72	24	33,3%

Het gaat in 81 gevallen om een slijterij van Gall & Gall of Mitra. In 112 gevallen gaat het om borrelshops, dat is een slijterij in het pand van (en gelieerd aan) een supermarkt, waar uitsluitend of voornamelijk sterke drank wordt verkocht en die via een (klein) sluisje verbonden is met de supermarkt. Verder zijn 72 aankoopogingen gedaan bij zelfstandige slijters. Van één aankoopoging bij slijterijen is niet bekend wat voor type slijterij het betreft.

Gall & Gall heeft de hoogste naleving van de alcoholleeftijdsgrens (79,6%). De naleving in borrelshops is 58,9%. De slijterijen van Mitra en de zelfstandige slijters scoren beduidend slechter, respectievelijk 37,0% en 33,3%.

9. De toegepaste interventies per type slijterij

In tabel 3 is al vermeld dat in slijterijen in 1,9% van de aankoopogingen naar de leeftijd van de koper werd gevraagd, in 59,0% van de gevallen naar het ID, in 7,5% van de gevallen naar het ID én naar de leeftijd en dat in 31,6% van de gevallen niets aan de koper gevraagd werd. In tabel 7 zijn de toegepaste interventies per type slijterij vermeld.

Tabel 7: Interventies per type slijterij

<i>Type slijterij</i>	<i>Vraag naar leeftijd</i>	<i>Controle van ID</i>	<i>ID+Leeftijd</i>	<i>Geen interventie</i>
Gall & Gall	1,9%	81,5%	13,0%	3,7%
Mitra	7,4%	33,3%	7,4%	51,9%
Borrelshops	0,9%	69,6%	5,4%	24,1%
Zelfstandige slijterijen	1,4%	36,1%	6,9%	55,6%

Uit bovenstaande tabel blijkt dat bij de slijterijen van de Mitra en de zelfstandige slijterijen in meer dan de helft van de aankoopogingen geen enkele interventie is toegepast. Het zijn ook de slijterijen die de Drank- en Horecawet op het punt van de alcoholleeftijdsgrens het slechtst naleven. Verder blijkt uit de analyses dat het alleen vragen naar de leeftijd bij de meeste slijterijen weinig meer gebeurt.

10. De naleving van de leeftijdsgrens in sportkantines

De Drank- en Horecawet verplicht gemeenten voor paracommerciële inrichtingen, zoals sportkantines, een schenktijdenbeleid vast te stellen, waarin geregeld wordt op welke momenten wel en welke momenten geen alcohol verstrekt mag worden. De regels worden meestal vastgelegd in de Algemene

Plaatselijke Verordening (APV). Gemeenten koppelen de schenktijden vaak aan de activiteiten van de sportclubs. Dan mag bijvoorbeeld vanaf 1 uur vóór tot 1 uur na activiteiten in het kader van de doelstelling van de club geschonken worden. Er zijn ook gemeenten die tijdstippen hebben vastgelegd, dus bijvoorbeeld door de week van 14:00 uur tot 22:00 uur en in het weekend vanaf 12:00 uur tot 23:00 uur. Alhoewel de Drank- en Horecawet bepaalt dat de schenktijden moeten worden vastgesteld ter voorkoming van oneerlijke mededinging, houden gemeenten soms eveneens rekening met de tijdstippen waarop jongeren sporten.

In paragraaf 3 is toegelicht dat deze factsheet betrekking heeft op het resultaat van aankoopogingen door mysteryshoppers en dat in de cijfers niet zijn meegenomen bezoeken aan verkooppunten die op het bezoektijdstip geen alcohol mochten schenken. Dat betrof in 2017 54 maal een sportkantine die zich hield aan het gemeentelijk schenktijdenbeleid. De vraag die je vervolgens kan stellen is: Wat zou het nalevingscijfer van sportkantines zijn als de sportkantines waren meegenomen die zich hielden aan het gemeentelijk schenktijdenbeleid? Dan zijn er namelijk 54 sportkantines méér die geen drank hebben verkocht aan jongeren onder de 18 jaar. Niet omdat ze geen alcohol aan de mysteryshoppers hebben verstrekt, maar omdat ze überhaupt geen alcohol schonken op dat moment. De naleving van sportkantines zou dan beduidend hoger uitkomen. Niet op 30,0% zoals we in paragraaf 4 zagen, maar op 41,4%.

11. Vergelijking naleving 2017 met 2013-2015 en met 2016

Zoals in de inleiding vermeld, hebben STAP en de Universiteit Twente eind 2015 een factsheet gepubliceerd met daarin de resultaten van ruim 5.800 aankoopogingen van alcohol met mysteryshoppers. In alle gevallen werd getoetst in hoeverre verkopers van alcoholhoudende drank de geldende wettelijke leeftijdsgrenzen (in 2013 was dit nog 16 jaar voor zwak-alcoholhoudende dranken en 18 jaar voor sterke drank, na 2014 was dit 18 jaar voor alle alcoholhoudende dranken) naleven.

Daarnaast is begin 2016 in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een landelijk onderzoek uitgevoerd naar de naleving van de leeftijdsgrens bij onder meer sportkantines, supermarkten, slijterijen, cafetaria's en horecagelegenhedenⁱⁱ door Bureau Nuchter. In totaal betrof het 1.224 aankoopogingen bij deze 5 typen verkooppunten.

In tabel 8 worden de nalevingscijfers uit 2017 vergeleken met die uit de periode 2013-2015 (STAP en UT) en met die uit 2016 (Bureau Nuchter).

Tabel 8: Naleving alcoholleeftijdsgrens in 2013-2015, 2016 en 2017

Type verkooppunt	Juiste naleving 2013-2015	Juiste naleving 2016	Juiste naleving 2017
Horecagelegenheden	22,2%	27%	36,0%
Supermarkten	51,2%	63%	60,5%
Slijterijen	41,8%	62%	53,8%
Cafetaria's	25,4%	29%	29,9%
Sportkantines	15,2%	17%	30,0%
Gemiddeld	30,2%	47%*	42,3%

*In het landelijk onderzoek van Bureau Nuchter wordt het gemiddelde nalevingspercentage voor alle verkooppunten gesteld op 35,8%. Voor de berekening van dit percentage is een wegingsfactor toegepast. Deze weging is hier niet overgenomen. Het is namelijk niet mogelijk voor de vijf typen verkooppunten uit tabel 8 een gewogen gemiddelde naleving voor heel Nederland in 2016 te berekenen.

Uit bovenstaande tabel kan de conclusie worden getrokken dat de naleving van de alcoholleeftijd ten opzichte van 2016 is verslechterd, maar ten opzichte van 2013-2015 duidelijk verbeterd. Hetgeen

overigens niet wil zeggen dat de naleving nu op een aanvaardbaar niveau is gekomen. Nog steeds krijgen 6 van de 10 jongeren onder de 18 jaar in Nederland probleemloos alcohol mee.

Bronnen:

ⁱ Beurden, A.C.J., Vegt, K.R., Van Hoof, J.J., Gosselt, J.F., Van Dalen, W.E. & Van Ginneken, S.B. De naleving van de alcoholleeftijdsgrens door supermarkten, slijterijen, horecagelegenheden, cafetaria's en sportkantines in 2013, 2014 en 2015. Nederlands Instituut voor Alcoholbeleid STAP en Universiteit Twente, 2015.

ⁱⁱ Roodbeen, R., & Schelleman-Offermans, K. Alcohol- & tabaksverkoop aan jongeren 2016. Landelijke naleving van de leeftijdsgrens van 18 jaar voor de Drank- en Horecawet en Tabakswet. Bureau Nuchter, 2016.